

สถานการณ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภาคใต้ปี ๒๕๕๒¹

โดย นายภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์

ภาคใต้ คนใต้ เศรษฐกิจการผลิตที่สร้างเอง

ภาคใต้พัฒนาบ้านเมืองโดยการริเริ่มและลงแรงด้วยตนเองมาตลอดช่วงประวัติศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านมาโดยที่รัฐบาลมีส่วนในการสนับสนุนส่งเสริมน้อยมาก นับแต่ยุคการค้าทางทะเล การเหมืองแร่ การสัมปทานไม้ป่าชายเลน จนถึงช่วงการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว จนถึงยุคการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้มากกว่า ๒๕๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี

ปัจจุบันภาคใต้มีฐานเศรษฐกิจสำคัญด้านการเกษตรโดยเฉพาะยางพารา ปาล์มน้ำมัน การประมง การท่องเที่ยว โดยมีภาคการค้าและการบริการสนับสนุน ด้วยฐานเศรษฐกิจดังกล่าว เกษตรกรภาคใต้มีรายได้หลักจากการเกษตรของตนเองโดยที่รัฐไม่เคยประกันราคาหรือประกันรายได้ชาวสวนยางพารา ปาล์มน้ำมันหรือมะพร้าว ขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านไม่เคยได้รับความช่วยเหลือด้านราคา ตลาด หรือน้ำมันเรือจากรัฐบาล

การท่องเที่ยวของภาคใต้สร้างรายได้ให้กับประเทศจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะขยายตัวจนเป็นรายได้หลักของประเทศในระยะยาว การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในช่วงต้นเป็นการริเริ่มดำเนินการโดยคนท้องถิ่น ขณะที่รัฐพยายามเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งภาคใต้ตามรอยการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก มีการสร้างถนนขนาดใหญ่เพื่อเป็นสะพานเศรษฐกิจระหว่างจังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ตอันดามัน กับ จังหวัดนครศรีธรรมราช ภูเก็ตไทย เพื่อให้เป็นเส้นทางลัดของการขนส่งสินค้าระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับทะเลจีน และมีพื้นที่อุตสาหกรรมใหญ่ที่ปลายถนนทั้งสองด้าน แผนงานดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเติบโตสร้างรายได้ การจ้างงาน มากกว่าอุตสาหกรรมจนต้องทบทวนและเก็บแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมเข้าลิ้นชัก

ภาคเศรษฐกิจหลักทั้งด้านการเกษตร การประมง และการท่องเที่ยว จะยั่งยืนได้จำเป็นต้องมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุล และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยว การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การประมงด้วยเครื่องมือที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำ และการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน รุกเข้าไปในพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในปัจจุบัน มีส่วนอย่างมากในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาภาคใต้ของรัฐ ความผิดพลาดซ้ำและจะทำลายฐานเศรษฐกิจของคนใต้

รัฐบาลมีความพยายามที่จะสร้างสะพานเศรษฐกิจเชื่อมโยงชายฝั่งอันดามัน กับอ่าวไทยมาหลายครั้ง มีการสร้างทะเลื่อน้ำลึกที่กระบี่ ระนอง ภูเก็ต และสร้างถนนเชื่อมไปอ่าวไทย เพื่อไปลงเรือทำเรือน้ำลึกจังหวัดสงขลา แต่ไม่สามารถเป็นเส้นทางลัดได้เนื่องจากไม่มีเรือสินค้านำสินค้ามาลงที่ท่าเรือรวมทั้งการขนส่งน้ำมัน การอุตสาหกรรมเป็นอันตรายอย่างมากต่อภาคการท่องเที่ยว แผนงานดังกล่าวจึง

ไม่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งการสูญเสียงบประมาณจำนวนมากไปกับการศึกษาเพื่อชุดคลองใหญ่เป็นเส้นทางเดินเรือทะเลหลายแนว ทั้งระนองประจวบ ตรังหรือสตูลกับสงขลา เป็นต้น

ปัจจุบันรัฐกำลังดำเนินนโยบายการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความผิดพลาดแบบที่เคยเกิดขึ้น โดยมีแผนสร้างอุตสาหกรรมเหล็กที่ประจวบคีรีขันธ์ สร้างมาบตาพุด ๒ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างมาบตาพุด ๓ ที่ อ.ละงู จังหวัดสตูล ตลอดจนการสร้างสะพานเศรษฐกิจโดยสร้างท่าเรือน้ำลึกที่ปากบารา จังหวัดสตูล เชื่อมไปท่าเรือน้ำไม่ลึกที่ อ.จะนะ จังหวัดสงขลา การดำเนินการดังกล่าวไม่มีการศึกษาทางเลือกการพัฒนาพื้นที่ก่อนการตัดสินใจเช่น ทางเลือกโดยเปรียบเทียบระหว่างอุตสาหกรรม ท่าเรือ กับการท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาก่อนเริ่มโครงการที่ไม่รอบคอบจะนำไปสู่ล้มเหลวเช่นเดียวกับท่าเรือน้ำลึกและสะพานเชื่อมกระบี่-พังงา-นครศรีธรรมราช โดยเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยวที่ยังมีศักยภาพในการขยายการท่องเที่ยวของประเทศคือจังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน

สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภาคใต้

ปาชายเลน

ปาชายเลนโดยทั่วไปมีสภาพสมบูรณ์ การบุกรุกพื้นที่และการลักลอบตัดไม้มีไม่มากนักโดยภาพรวม พื้นที่ซึ่งมีปัญหาและมีการบุกรุกครอบครองปาชายเลนเกิดขึ้นในจังหวัดท่องเที่ยวสำคัญเช่น บ้านกุ่ม จังหวัดภูเก็ต บ้านโนนไร่ จังหวัดพังงา เป็นต้น

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีนโยบายและมาตรการที่มีส่วนให้ปาชายเลนบางแปลงเสื่อมโทรม โดยมียุทธศาสตร์ตัดสาขปาชายเลน ให้พื้นล่างโล่งเตียน เหลือเฉพาะไม้หลักเช่น โกงกาง เป็นต้น และจัดจ้างราษฎรดูแลป่าเป็นรายบุคคล

การตัดสาข และทำลายพืชพื้นล่างส่งผลต่อการลดลงของปูดำ ปูเปรี๊ยะหรือปูแสม หอยเช่น หอยปากแดง หอยกัน สมุนไพร ฝั่ง แหล่งวางไข่ของปลา เนื่องจากปู หอย ปลา ต้องการร่มสำหรับอยู่อาศัย และมีวงจรชีวิตอยู่ในสภาพพื้นที่และพืชที่หลากหลาย นอกจากนี้ การตัดสาขในหลายพื้นที่ได้ตัดรากไม้ โกงกาง ลูกไม้โกงกาง เตยปาดหนัน และไม้ธรรมชาติซึ่งมีคุณค่าทั้ง

โครงการจัดจ้างคนในชุมชนจำนวน ๒- ๖ คนตามขนาดพื้นที่ป่า เพื่อเป็นอาสาสมัครรักษาป่าแบบมีเงินเดือนประจำ ส่งผลกระทบต่อการรักษาป่าที่ดำเนินการร่วมโดยชุมชน การจัดจ้างเป็นการเฉพาะบุคคลทำให้ชุมชนซึ่งร่วมกันดูแลรักษาป่า ยุติความร่วมมือในการรักษาป่า ยกให้เป็นภาระของคนที่ได้รับเงินเดือนซึ่งโดยข้อเท็จจริงแรงงาน ๔ - ๘ คน ไม่สามารถรักษาป่าได้ เพราะป่าต้องได้รับการดูแลร่วมกันโดยชุมชน โครงการดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และองค์กรชุมชนซึ่งทำหน้าที่รักษาป่า

การพังทลายของชายหาด การกัดเซาะชายฝั่ง

ระบบนิเวศชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ต่อเนื่องระหว่างระบบนิเวศบกและทะเลประกอบด้วยทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่สำคัญ อาทิ ป่าชายเลน ปะการัง หญ้าทะเล ชายหาดทั้งหาดหิน หาดทรายและหาดโคลน ลักษณะกายภาพของระบบนิเวศช่วยลดพลังงานคลื่นและรักษาสภาพชายฝั่งทะเลรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ การทำลายกำแพงธรรมชาติที่ช่วยลดพลังงานคลื่นล้ม ส่งผลให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่งต่อเนื่องไปสู่ปัญหาการท่องเที่ยว ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย และการทำลายแหล่งการประมงของชุมชนชายฝั่งทะเล

ร้อยละ ๒๑ ของพื้นที่ชายหาดและชายฝั่งเผชิญกับการกัดเซาะที่รุนแรง พื้นที่ซึ่งอยู่ในชั้นวิกฤติ ๓๐ พื้นที่ ใน ๑๗ จังหวัด ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยจากจังหวัดตราดถึงนราธิวาสมีความยาว ๑,๖๖๐ กิโลเมตร พบการกัดเซาะรุนแรงมากกว่า ๕ เมตรต่อปี ใน ๑๒ จังหวัด ระยะทางชายฝั่งรวม ๑๘๐.๙ กิโลเมตร พื้นที่ซึ่งการกัดเซาะ ๑-๕ เมตรต่อปีใน ๑๔ จังหวัด ระยะทางชายฝั่งรวม ๓๐๕.๑ กิโลเมตรต่อปี ชายฝั่งทะเลอันดามันมีความยาว ๑,๐๑๔ กิโลเมตร พบการกัดเซาะรุนแรงมากกว่า ๕ เมตรต่อปี ใน ๕ จังหวัด ระยะทางชายหาดรวม ๒๓ กิโลเมตร พื้นที่การกัดเซาะ ๑-๕ เมตรต่อปี ใน ๖ จังหวัด ระยะทางชายฝั่งรวม ๙๐.๕ กิโลเมตร กรณีอ่าวไทยตอนในชายหาดทั่วไปมีสภาพเป็นหาดโคลน และเป็นพื้นที่ที่มีการกัดเซาะชายฝั่งรุนแรงที่สุดของประเทศ บางพื้นที่มีการกัดเซาะมากกว่า ๒๕ เมตรต่อปี

รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยปี ๒๕๔๙ เรื่องการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ของธนาคารโลกร่วมกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ระบุว่า สาเหตุสำคัญมาจากกิจกรรม การพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ชายฝั่งของมนุษย์ขาดมาตรการที่รอบคอบ ขาดความรับผิดชอบ และไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการก่อสร้างชายฝั่งและสิ่งล่วงล้ำลำน้ำประกอบกับการสร้างเขื่อนบนบกกักดินตะกอนแม่น้ำที่ลงทะเลส่งผลให้กระแสน้ำเปลี่ยนแปลง และมวลตะกอนไม่เป็นไปตามธรรมชาติ

อัตราการสูญเสียพื้นดินโดยรวมจะอยู่ที่ ๒ ตารางกิโลเมตรต่อปี คิดเป็นมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจสูงถึง ๖,๐๐๐ ล้านบาท แนวชายฝั่งของไทยหลายพื้นที่กำลังเผชิญกับการกัดเซาะ ในอัตรา มากกว่า ๑ - ๕ เมตรต่อปี สำหรับการกัดเซาะชายฝั่งในแถบทะเลอันดามัน มีสาเหตุมาจากสภาวะทางธรรมชาติ

การกัดเซาะชายฝั่งทะเลอันดามัน มีสาเหตุมาจากสภาวะทางธรรมชาติ สำหรับฝั่งอ่าวไทย สาเหตุหลักมาจากกรกระทำของมนุษย์ มีสาเหตุสำคัญ ๕ ประการ กล่าวคือ

๑ การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและการก่อสร้างโครงสร้างต่างๆ ตามแนวชายฝั่ง การถมทะเล การสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ยื่นยาวออกไปในทะเล จะก่อให้เกิดการกัดเซาะระบบธรรมชาติของคลื่นและกระแสน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง

๒ การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่เป็นบ่อขัง

๓. การดูตทรายายขาด และแม่น้ำ การสร้างเขื่อนในแม่น้ำ ก่อให้เกิดการลดลงของ ตะกอนแม่น้ำ การขุดลอกร่องน้ำบริเวณปากแม่น้ำต่อเนื่องกับทะเล และนำตะกอนออกไปทิ้งทะเล ก่อให้เกิดการขาดสมดุลของตะกอนสะสมตัวซึ่งช่วยรักษาสมดุลของการจัดวางตัวของชายฝั่งทะเลเช่น กรณี อ่าวไทยตอนใน ปริมาณตะกอนลดลงถึง ๑๘ ล้านตันต่อปี หรือประมาณ ๗๕ % จากรายงานการศึกษาของ JICA พ.ศ. ๒๕๔๓ พบว่า การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในบริเวณต้นน้ำของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทำให้ปริมาณตะกอนใน แม่น้ำเจ้าพระยาลดลง กล่าวคือ จากปริมาณตะกอน ๒๕ ล้านตันต่อปีก่อนการสร้างเขื่อน เหลือเพียง ๖.๖ ล้านตันต่อปีหลังการสร้างเขื่อน

กรณีชายฝั่งบริเวณปากแม่น้ำเพชรบุรี จนถึงแม่น้ำปราณบุรี การศึกษาของกรมทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่งพบว่า เขื่อนแก่งกระจานดักปริมาณตะกอนไว้ประมาณ ๖๕,๔๓๘ ตันต่อปี และเขื่อน ปราณบุรีดักปริมาณตะกอนไว้ประมาณ ๕๔,๘๕๖ ตันต่อปี ขณะที่แม่น้ำขนาดใหญ่ที่ไหลลงทะเลอันดามัน แม้ว่าไม่มีเขื่อนปิดกั้นแต่ปริมาณตะกอนสะสมตัวมีปริมาณลดลง เนื่องจากการตักหรือดูดตะกอนทรายใน แม่น้ำ และการขุดลอกปากแม่น้ำเพื่อการคมนาคมขนส่งทางน้ำ

๔ กรณีอ่าวไทยตอนใน การทรุดตัวของแผ่นดินทำให้การกัดเซาะชายฝั่งทะเลรุนแรงขึ้น

๕ การกัดเซาะเนื่องจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พายุโซนร้อน ซึ่งมีรายงานการศึกษาพบว่า การกัดเซาะด้วยสาเหตุจากธรรมชาติจะก่อให้เกิดความเสียหายชั่วคราว จากนั้นธรรมชาติจะปรับตัวสร้างสมดุลชายฝั่งใหม่ดังกรณีการหายไปของทรายชายหาดสมิหลา จังหวัดสงขลา เมื่อปี ๒๕๔๐ และกลับมางอกใหม่ในปี ๒๕๔๗ เรือยมา หรือการย้ายทรายชายหาดช่วงฤดู มรสุมที่เกาะไผ่ อ่าวพังงา จังหวัดกระบี่ เป็นต้น

การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งโดยสร้างโครงสร้างแข็งที่จะต้านเสดคลื่นในทะเล เช่น กำแพง กันคลื่น รอดักตะกอน เขื่อนกันตะกอนร่องน้ำ เขื่อนหรือกองหินกันคลื่นนอกชายฝั่ง มีผลในการลดความ รุนแรงของปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลบริเวณนั้นได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นสาเหตุหลักในการรบกวนความ ต่อเนื่องของการเคลื่อนตัวของกระแสน้ำชายฝั่งทะเลและชักนำให้เกิดการกัดเซาะชายหาดแพร่ขยายตัว ไปสู่พื้นที่ข้างเคียง

รายงานของธนาคารโลก ระบุว่า ความซับซ้อนของปัญหาทั้งจากสภาวะทางธรรมชาติ การมี บทบัญญัติทางกฎหมายที่ทับซ้อนกัน และการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง งบประมาณที่จำกัด คือ สาเหตุที่ทำให้การดำเนินมาตรการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติตามชายฝั่งทะเลทำ ได้ไม่ดีนัก รายงานเสนอแนะการแก้ไขปัญหาไว้ ๕ แนวทาง คือ ลดการถูกกัดเซาะของพื้นที่ชายฝั่งทะเล สนับสนุนวางแผนการประมงแบบยั่งยืน เพิ่มมาตรการและส่งเสริมประสิทธิภาพของการกำกับดูแลการ พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล การกระตุ้นให้ส่วนท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาท การส่งเสริมนโยบายและการบริหาร ทรัพยากรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การศึกษาของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า เมื่อปัญหาการกัดเซาะรุนแรงขึ้น หน่วยงานในระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง ที่ดำเนินการแก้ไขปัญหาคาดองค์ความรู้ที่เพียงพอ ทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น และปัญหาการกัดเซาะเกิดจากหลากหลายสาเหตุการแก้ไขปัญหาคาดต้องใช้ศาสตร์หลากหลายสาขาร่วมกันแก้ไข ปัญหา ขณะที่ประเทศไทยมีวิธีการหลักในการแก้ไขปัญหาคาดเซาะอยู่เพียงวิธีเดียว คือ การสร้างโครงสร้างป้องกันแบบแข็งไปเผชิญหน้ากับคลื่นทะเลโดยตรง

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งได้จัดทำโครงการการกัดเซาะชายฝั่งโดยระบุว่า การแก้ไขปัญหาคาดต้องดำเนินการโดยบูรณาการร่วมของส่วนราชการ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดทำฐานข้อมูลการพัฒนาองค์ความรู้ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถติดตาม และดำเนินการแก้ไขปัญหาคาดเซาะชายฝั่งโดยไม่สร้างปัญหาเพิ่ม มาตรการสำคัญคือการแก้ไขปัญหาคาดโดยใช้ระบบโครงสร้างทางธรรมชาติ

ทะเลและทรัพยากรประมง

ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลไทยอยู่ในสภาวะเสื่อมโทรมเนื่องจากการจับสัตว์น้ำขึ้นมาใช้ประโยชน์จนเกินกำลังผลิตของทะเล ส่งผลกระทบถึงความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ การศึกษาของกรมประมงพบว่า ปี ๒๕๐๙ สามารถจับสัตว์น้ำด้วยอวนลาก ๑๓๑.๗๗ กิโลกรัมต่อชั่วโมงลงแรงประมง ลดลงเหลือ ๒๔.๑๓ กิโลกรัมในปี ๒๕๓๑ และลดลงเหลือ ๒๒.๑๓ กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี ๒๕๔๗

รายงานวิจัยในวารสารการประมงของกรมประมง ปี ๒๕๑๒ ได้แสดงให้เห็นว่า ทรัพยากรประมงโดยเฉพาะสัตว์น้ำดินในอ่าวไทย ตกอยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วง “ **ที่ทางราชการจะต้องพิจารณา ออกมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรนี้ โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะกระทำได้** ” และได้เสนอให้ใช้มาตรการ “ **จำกัดจำนวนเรืออวนลากในอ่าวไทย** ” แต่การขยายตัวของการประมง และการเพิ่มประสิทธิภาพของเครื่องมือประมงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕

สัตว์น้ำที่จับได้เป็นปลาเปิดหรือสัตว์น้ำที่ใช้ทำอาหารสัตว์ เพิ่มสูงขึ้น มีลูกสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่ยังไม่ควรถูกจับในปริมาณที่สูงขึ้น ปลาที่จับได้มีขนาดโดยเฉลี่ยเล็กลง ซึ่งเป็นผลรวมจากการนำเอาทรัพยากรขึ้นมาใช้มากเกินไป การใช้เครื่องมือประมงบางประเภทและการใช้วิธีการทำประมงบางวิธีที่สามารถทำลายสัตว์น้ำทุกชนิด ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายแหล่งเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ระเบิด ใช้ยาเบื่อ อวนลาก อวนรุน เครื่องมืออวนตัก

รายงานวิจัยของกรมประมง เรื่อง การทำประมงด้วยเครื่องมืออวนรุนประกอบเรือยนต์ในชายฝั่งทะเลทั่วประเทศพบว่า ปลาที่จับโดยอวนรุน เป็นปลาเปิด ร้อยละ ๕๐ - ๘๕ ของสัตว์น้ำที่

จับได้ต่อเที่ยว ปลาเปิดเหล่านี้มีทั้งปลาเปิดแท้และลูกปลาเศรษฐกิจ มูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูญเสียไปจากการจับสัตว์น้ำวัยอ่อนเฉลี่ยมูลค่าตลอดปีที่สูญเสียไปเท่ากับ ๓,๗๕๐.๗๗ บาท/ราย/คืน (มูลค่า ณ ปี ๒๕๒๕)

กรมประมงประมาณว่า มีเรืออวนลากไม่น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ ลำ ทำการประมงในทะเล ทั้งที่ควรจะมีไม่เกิน ๗,๐๐๐ ลำ มีเครื่องมือทำการประมงขึ้นทะเบียนกับกรมประมงกว่า ๕๐,๐๐๐ รายการ ร้อยละ ๗๐ - ๘๐ เป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ที่เหลือเป็นเครื่องมือประมงพาณิชย์

ปริมาณการจับที่ยั่งยืนตามกำลังการผลิตของทะเลไทยอยู่ที่ไม่เกินปีละ ๑.๔ ล้านตัน การประมงทะเลไทยจับสัตว์น้ำเกินกำลังการผลิตของทะเล มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ รัฐบาลมีนโยบายรักษาระดับการจับสัตว์น้ำให้อยู่ในปริมาณสมดุลมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) เป็นต้นมา แต่ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยเฉพาะมาตรการยกเลิกเครื่องมือการประมงอวนรุนประกอบเครื่องยนต์ และควบคุมเรือที่ทำการประมงด้วยเครื่องมืออวนลาก เนื่องจากขาดการวางแผนที่ดี การประเมินสถานะของทรัพยากรเพื่อใช้ประกอบการวางแผนการจัดการทรัพยากรยังมีปัญหา รวมถึงปัญหาด้านสังคมและการเมือง ปัญหาการประสานงานในทางปฏิบัติ เช่น การแยกหน่วยงานดูแลทะเบียนเรือ กับหน่วยงานควบคุมเรือประมง การเปิดให้มีการต่อเรือประมงได้อย่างเสรี และการสวมทะเบียนเรือ

ขณะที่ทะเลไทยเสื่อมโทรมลง แต่ภาคการประมงยังดูเหมือนจะขยายตัว เป็นเพราะผลิตสัตว์น้ำส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตที่ได้จากการทำการประมงในน่านน้ำต่างประเทศ โดยไม่มีการจำแนกข้อมูลทางสถิติระหว่างสัตว์น้ำที่จับได้ในน่านน้ำประเทศไทย กับน่านน้ำระหว่างประเทศ นอกจากนี้การใช้แรงงานราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้านช่วยทำให้ต้นทุนการประมงลดต่ำลง

ข้อมูลขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติปี ๒๕๔๒ ระบุว่า รัฐบาลของประเทศทั่วโลกได้ใช้งบประมาณรวม ๑๑๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ ลงทุนทำการประมงเพื่อจับปลาที่มีมูลค่าเพียง ๗๐ พันล้านเหรียญสหรัฐ ประเทศที่พัฒนาแล้ว กำลังมุ่งสู่น่านน้ำของประเทศที่กำลังพัฒนา หลังจากได้ทำการประมงจับปลาในน่านน้ำตัวเองจนเกินกำลังผลิตของธรรมชาติ

เรากำลังจับปลาที่มีขนาดเล็กลงทุกที ระดับชั้นอาหารของผลผลิตทางการประมงลดลงเรื่อยๆ องค์ประกอบชนิดของสัตว์ในผลผลิตทางการประมงกำลังเปลี่ยนจากปลาที่มีอายุยืน อยู่ในระดับชั้นอาหารสูง กินปลาอื่นเป็นอาหารมาเป็นปลาที่มีอายุสั้น อยู่ในระดับต่ำของชั้นอาหาร เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และปลาที่กินแพลงตอนเป็นอาหาร การลดระดับของผลผลิตทางการประมงในชั้นอาหาร จะเริ่มจากผลจับทางการประมงจะเพิ่มขึ้น จากนั้นจะเข้าสู่ช่วงการคงที่ของผลจับ และลดลงในที่สุด ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรในรูปแบบที่ไม่ยั่งยืน และจะส่งผลกระทบต่ออาชีพของชาวประมง ต่อเนื่องไปสู่ปัญหาการจ้างงาน ปัญหาสังคม และปัญหาเศรษฐกิจในอนาคต

การพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมชายฝั่ง ท่าเทียบเรือ และการขุดเจาะปิโตรเลียมในทะเล ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของปรอท เพราะได้อ่าวไทยมีปรอทสูง การขุดเจาะทำให้เกิดการปนเปื้อนและขจัดได้ลำบาก เพราะอ่าวไทยเป็นน้ำวน สารต่างๆ จะวนเวียนในอ่าวไทยไม่ระบายออก การขนถ่ายน้ำมันในทะเล มีการรั่วไหลของน้ำมันบ่อยครั้งในช่วง ๒๕ ปีที่ผ่านมา เมื่อมีการรั่วไหลของน้ำมันเกิดขึ้น แม้จะมีการกำจัดอย่างดีก็ตาม แต่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตและสภาพระบบนิเวศในทะเล

นอกจากนี้ทะเลเหมือนถังขยะ รองรับทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ทิ้งลงแม่น้ำลำคลองไหลลงสู่ทะเล หอยลายในอ่าวไทยตอนใน ไม่สามารถส่งออกไปยังประเทศยุโรปเพราะมีสารปนเปื้อนเกินค่ามาตรฐาน ประเทศไทยต้องนำเข้าปลาหมึกจากประเทศเยเมน โมร็อกโก เพื่อมาแปรรูปส่งออกปีละ ๕ - ๖ หมื่นตัน เพราะปลาหมึกไทยมีแคดเมียมเจือปนในอัตราสูงเกินค่ามาตรฐานของประเทศผู้ซื้อ ปราบปรามการฉ้อฉลเปลี่ยนแปลงปริมาณอ่าวไทยเป็นประจำเนื่องจากกิจกรรมอุตสาหกรรม การเกษตร หรือชุมชน บนฝั่งทิ้งสารอาหารลงไปในทะเล แพลงตอนเกิดการขยายตัวการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ออกซิเจนในน้ำลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง

ปากบ

ปากบ ในภาคใต้แม้ไม่มีตัวเลขแสดงจำนวนพื้นที่ที่มีการบุกรุกอย่างชัดเจน แต่ปรากฏการณ์ในพื้นที่และข่าวสารทางสื่อมวลชน แสดงให้เห็นว่า ยังมีการบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าสมบูรณ์อยู่ทั่วไป เพื่อครอบครองพื้นที่ทำสวนยางพารา สวนปาล์ม บ้านจัดสรร รีสอร์ทท่องเที่ยว รวมทั้งมีการลักลอบตัดไม้อยู่ทั่วไป

ที่ดินและการถือครองที่ดินต่างชาติ

ปัญหาที่ดินทำกินของเกษตรกรในภาคใต้มี ๒ ลักษณะ คือ เกษตรกรไร้ที่ดินทำกินซึ่งส่วนหนึ่งได้รวมตัวและก่อรูปเป็นเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน และเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินแต่พื้นที่ซ้อนทับกับที่ดินตามกฎหมายของรัฐ เช่น ที่ดินพื้นที่ป่าไม้ ที่ดินในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ เป็นต้น ปัญหาที่ดินทำกินดำรงมาอย่างยาวนานกว่า ๓๐ ปี แต่รัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ ปัจจุบันมีความพยายามใช้โฉนดชุมชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

การบุกรุกป่า ครอบครองที่ดินชายหาด ชายฝั่ง และการออกเอกสารสิทธิที่ดินโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ขนานใหญ่ในพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญเช่น เกาะสมุย พังงา ภูเก็ต พังงา กระบี่

ดังกรณีกรรมที่ดินออกเอกสารสิทธิที่ดินทับซ้อนพื้นที่ป่าชายเลนที่มีสภาพป่าสมบูรณ์และเป็นพื้นที่น้ำทะเลท่วมถึง ที่บ้านในไร่ ตำบลนาเตย อำเภอท้ายเหมือง น.ส.๓ ก รวม ๗ แปลง ทับซ้อนพื้นที่ซึ่งมีสภาพเป็นป่าชายเลนเนื้อที่ ๕๙.๐๒ ไร่

บ้านกู่กู ตำบลลี้ระภู อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต กรมที่ดินออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ที่ดินทับซ้อนไปในพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งมีสภาพสมบูรณ์เป็นป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติซึ่ง ปตท. ได้สนับสนุนงบประมาณให้กรมป่าไม้ดำเนินการฟื้นฟูอนุรักษ์ เนื้อที่ ๖๙ ไร่ และอยู่ในระหว่างนำส.ค.๑ มาขอออกเอกสารสิทธิที่ดินทับซ้อนไปในพื้นที่ป่าชายเลนแปลงต่อเนื่องอีกกว่าร้อยไร่

กรณีผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวกรณีอ่าวพังงา และการออกเอกสารสิทธิที่ดินทับซ้อนในพื้นที่ป่าบกซึ่งมีสภาพสมบูรณ์ และทางสาธารณะที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ความกว้าง ๔ เมตร ความยาว ๑๕๐ เมตร บ้านยามู ตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจฉบับวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๕๐ รายงานบทสัมภาษณ์ว่า นายเอียน ไมเคิล ชาร์ล เฮนรี่ กรรมการผู้จัดการ บริษัท แคมป์เบลล์คอน (ไทยแลนด์) ว่ากำลังพัฒนา โครงการ "เดอะยามู" บนพื้นที่ ๒๒๐ ไร่ ๓ โครงการ ประกอบด้วย ๑) โครงการเคปยามูเป็นบ้านพักตากอากาศหรู ๓๒ ยูนิต มูลค่าโครงการ ๒,๕๐๐ ล้านบาท ซึ่งขายหมดแล้ว ลูกค้ามีทั้งยุโรปและเอเชีย ๒) โครงการเดอะยามู โรงแรมหรู ๖๓ ห้อง งบลงทุน ๓,๕๐๐ ล้านบาท ๓) โครงการเดอะยามูวิลล่าเอสเตท เป็นบ้านพักอาศัยหรู ราคาขายที่ ๑๔๕.๗๕ - ๒๗๔.๓๔ ล้านบาท (จากข้อมูล ๔.๒๕ - ๘ ล้านเหรียญสหรัฐ คำนวณโดยใช้อัตราแลกเปลี่ยนจากธนาคารแห่งประเทศไทย ณ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๑ : ๑ ดอลลาร์สหรัฐเท่ากับ ๓๔.๒๙๒๔ บาทไทย) เป้าหมายของโครงการ คือ ชาวต่างชาติทั้งเอเชียและยุโรปที่มีกำลังซื้อสูง คาดว่าจะเสร็จสมบูรณ์เปิดบริการได้ปลายปี ๒๕๕๑ และโครงการทำเทียบเรือ งบลงทุน ๑,๐๐๐ ล้านบาท

กรณีทำเทียบเรือแหลมยามู ตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต โครงการทำเทียบเรือยามู การขุดลอกร่องน้ำ การสร้างสะพานทางเดินและสะพานปรับระดับ การวางท่อนลอย โดยที่ บริเวณดังกล่าวเป็นหาดทรายสีดำ มีกองหินชายหาดในระดับน้ำท่วมถึง และเป็นพื้นที่หญ้าทะเล ราษฎรได้อาศัยเก็บหอย วางอวนชายฝั่ง เพื่อยังชีพ เป็นอาหาร และเหลือขาย ชาวภูเก็ตใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่พักผ่อนเนื่องจากจังหวัดภูเก็ตมีหาดสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงได้น้อยมาก เอกชนได้นำทรายขาวจากกระบี่ มาถมชายหาดเดิมเพื่อเปลี่ยนสภาพเป็นหาดทรายขาว และหากมีการขุดลอกร่องน้ำ การสร้างทำเทียบเรือจะมีผลในการทำลายแหล่งหญ้าทะเล

กรณีตำบลเกาะยาวใหญ่ ควนย่าหมีและเขาช่องหลาด สภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีป่าสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าช่องหลาด และป่าเกาะยาวใหญ่ ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่อปี ๒๕๑๑ และ ปี ๒๕๒๗ กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิ น.ส.๓ ก ในพื้นที่ดังกล่าวเมื่อปี ๒๕๒๐ - ๒๕๒๑ เอกชนอ้างการครอบครองตาม น.ส.๓ ก มี ๒๙ แปลง เนื้อที่รวมประมาณ ๕๘๕ ไร่ ครอบคลุมน้ำที่ยอดภูเขาจนถึงพื้นที่สันทรายชายหาดของอ่าวคลองสน ชุมชนร้องเรียนส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยกรมสอบสวนคดีพิเศษเป็นหน่วยงานหลักที่ดำเนินการตรวจสอบพื้นที่ ในระหว่างการตรวจสอบซึ่งต้องใช้ระยะเวลา ส่วนราชการไม่มีมาตรการใดๆ ในการหยุดยั้งหรือชะลอการทำลายป่าธรรมชาติ ปัจจุบันกรมสอบสวนคดีพิเศษได้สรุปคดี ส่งอัยการและอยู่ระหว่างดำเนินคดีในชั้นศาล

กรณีอ่าวคลองสน ตำบลเกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา กรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี อนุญาตให้ก่อสร้างท่าเทียบเรือยอร์ช เชื้อนกมันคลื่น การขุดลอกร่องน้ำทางเรือเดิน และวางทุ่นลอยไประเทียบเรือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ขอให้ยับยั้งการดำเนินการโครงการ เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อแหล่งหญ้าทะเล ชายหาด และระบบนิเวศอ่าวคลองสน รวมทั้งมีการตั้งกะทู้และอภิปรายเรื่องดังกล่าวในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในที่สุดกรมขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี ต้องเพิกถอนใบอนุญาตให้ก่อสร้างสิ่งล่วงล้ำลำน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวใหญ่ เพิกถอนใบอนุญาตก่อสร้างอาคาร เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๕๐

ทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบแห่งเดียวของประเทศไทยและเป็นหนึ่งในสามแห่งของทะเลสาบเปิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ในอดีตทะเลสาบสงขลา มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด ถึง 700 กว่าชนิด เนื่องจากมีลักษณะพิเศษที่มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม¹ ทะเลสาบสงขลาจึงเป็นลักษณะภูมินิเวศที่มีความหลากหลาย เป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติของผู้คนที่อาศัยอยู่รายรอบทะเลสาบที่เข้ามาก่อตัวเป็นชุมชน และพึ่งพิงทรัพยากรในการเลี้ยงชีพมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

การส่งเสริมให้เลี้ยงกุ้งกุลาดำเพื่อการส่งออก ทำให้ปัจจุบันนากุ้งขยายตัวอย่างรวดเร็วในบริเวณรอบทะเลสาบ ในจังหวัดพัทลุงมี 3,000 ไร่ เขตจังหวัดสงขลามี 17,000 ไร่ การทำลายป่าพรุ ป่าชายเลน การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากทะเลสาบสงขลา และการก่อสร้างประตูบังคับน้ำปิดลำคลองสาขาซึ่งเชื่อมโยงระหว่างทะเลอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลา เช่น เขื่อนปากกระวะ ทำให้การไหลเวียนของน้ำจากอ่าวไทยได้เข้าสู่ทะเลสาบตอนบน และไหลออกสู่อ่าวไทยที่ทะเลสาบตอนล่างจะเป็นการพัดพาตะกอนพีชน้ำที่ตายทับถมไหลออกไปด้วย ถือเป็นภาระล้างตะกอนของทะเลสาบ แต่เมื่อปิดทางไหลเวียนของน้ำ ตะกอนที่จะไม่ถูกพัดพาออกไปทำให้ทะเลตื้นเขิน และก่อให้เกิดการลดลงของสัตว์น้ำเศรษฐกิจสำคัญเช่น กุ้งแม่น้ำ ปลา รวมถึงสัตว์ทะเลหายากเช่น โลมาอิระวดี เป็นต้น

นอกจากนี้การถ่ายเทน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบ ทั้งน้ำเสียจากชุมชนรอบทะเลสาบ, จากสารเคมีในการทำการเกษตร จากนาุ้ง และน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาการใช้เครื่องมือการประมงที่ผิดกฎหมาย เช่นอวนรุนที่ไปทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนและทำลายเครื่องมือประมงประเภทอื่น โพงพาง การใช้อยาเบื่อ การทำไซตื้นนอกเขตอนุญาต เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดมลภาวะ และการลดลงของสัตว์น้ำในทะเลสาบ

กิจกรรมและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทะเลสาบเกิดปัญหา พืชพันธุ์สัตว์น้ำมีชนิดและปริมาณลดน้อยลง ชาวประมงรอบ ๆ ทะเลสาบเกิดความเดือดร้อนในเรื่องของการประกอบอาชีพ แต่รัฐก็ยังพยายามที่จะผลักดันแผนพัฒนาต่าง ๆ ลงสู่ทะเลสาบอีก เช่น พยายามผลักดันแผนนโยบายการพัฒนาทะเลสาบ ตามมติ ค.ร.ม. 30 มี.ค. 2530 ให้มีโครงการสร้างเขื่อนกั้นทะเลสาบ ทำให้ผู้นำชุมชนและประชาชนของจังหวัดพัทลุงออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนพร้อมกับเสนอให้มีการเปิดปากระวะ ซึ่งหลังจากนั้นโครงการเขื่อนก็ชะงักไป แต่ยังมีนักการเมือง และหน่วยงานรัฐพยายามรื้อฟื้นขึ้นมาอีก ส่วนเรื่องปากระวะ ยังไม่มีคำตอบใด ๆ จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ⁱ บทความนี้เขียนขึ้นอย่างร้อนรน ให้ทันเวลา จึงมีข้อจำกัดในการประมวลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของภาคใต้ ในปี ๒๕๕๒ ได้อย่างสมบูรณ์ จึงต้องช่วยกันเติมเต็มในวาระและโอกาสต่อไป